‘Oranje boven’

Vieren en herdenken in vrijheid

Marcel Lubbers & Roza Meuleman¹

Summary

‘Oranje boven [Orange Up]’: National Celebrations and Commemorations in Freedom

By ways of national celebrations and commemorations national cohesion is believed to be enlarged. It is unknown however who participates in these activities. In this contribution we address the question to what extent socialization by the parents and schools, and integration into religious organizations affect participation in national celebrations and commemorations. We also hypothesize that this form of national participation is affected by one’s nationalistic attitudes. Our findings show that these forms of participation are affected by patriotic attitudes, and not by chauvinistic attitudes. Moreover, parental examples are crucial for participation in the national celebrations and commemorations. Schooling and religiosity only affect specific forms of national celebrations and commemorations. Patriotic attitudes do not provide an interpretation for the effects from parents, schools and churches. The strong effect of parental transmission is neither moderated by the socializing role of the school, nor by integration into religious organizations.

1. Inleiding

Vieringen en herdenkingen in groepsverband zijn van alle tijden, mensen hebben hiermee de bedoeling de cohesie binnen groepen, het ‘wijgevoel’ onder de leden van de groep te versterken (Turner, 2006). Met het ontstaan van de moderne natiestaten in de negentiende eeuw werd de natie zelf veelal het middelpunt van vieringen en herdenkingen. Vaak moest een nieuw nationaal saamhorigheidsgevoel worden gecre-

eerd, omdat natiestaten een samenvoeging waren van kleinere staten en koninkrijken. Niet zelden wordt daarbij verwezen naar Italië en Duitsland, waar de bewoners bij het ontstaan van de natie zelfs niet dezelfde taal spraken (Hobsbawm, 1990). Ook bij een overgang van koninkrijken naar republieken worden vaak nationale feestdagen geïnitieerd. Duitsland vierde de ‘proclamatie van de Duitse republiek’ (1919) en Italië organiseerde vanaf 1949 de ‘Festa della Repubblica’. Er zijn ook recente voorbeelden. Duitsland heeft sinds 1990 een nationale feestdag van de Duitse Hereniging. In de Baltische staten Estland en Letland is in de jaren negentig naast de oorspronkelijke Onafhankelijkheidsdag een ‘herstelde Onafhankelijkheidsdag’ ingevoerd. Ook Slowakije kent zijn recente Onafhankelijkheidsdag, waarmee de afscheiding van Tsjecho-Slowakije wordt gevierd, en daarnaast de dag van de constitutie van het nieuwe Slowakije. Veel landen hebben echter behalve de vieringen van het ontstaan of bestaan van een nationale staat, ook nog nationale dagen om belangrijke gebeurtenissen te herdenken (Turner, 2006). In Nederland kennen we naast Koninginnedag waarop de Nederlandse monarchie wordt gevierd, Bevrijdingsdag en Dodenherdenking om – oorspronkelijk – de bevrijding van nazi-Duitsland en de doden van de Tweede Wereldoorlog te herdenken. Recentelijk wordt zowel de Dodenherdenking op 4 mei als Bevrijdingsdag op 5 mei breder ingevuld, door alle slachtoffers van oorlogsgeweld waarin Nederland betrokken was te herdenken en het leven in vrijheid te vieren. Momenteel is de nationale herdenking bedoeld om ‘allen – burgers en militairen – te herdenken die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, in oorlogssituaties en bij vredesoperaties’ (Comité 4 en 5 mei, 2011). Op 5 mei vieren we ‘dat we in Nederland sinds 1945 in vrijheid leven’ en ‘besteden we aandacht aan het belang van vrijheid en de noodzaak van onvrijheid te bestrijden’ (Comité 4 en 5 mei, 2011). Over het ontstaan van nationale dagen en de betekenis die deze dagen zouden hebben is relatief veel geschreven (Turner, 2006). Veel minder is bekend over de vraag wie er deelneemt aan dergelijke herdenkingen en vieringen. Dat geldt ook voor de vieringen in het buitenland – althans zover onze taalbekendheid reikt. Wellicht heeft deze onwetendheid te maken met het nationale karakter van vieringen, waarvan verondersteld wordt dat iedereen hieraan meedoet. In Nederland wordt jaarlijks onderzoek gedaan door het Comité 4 en 5 mei naar het draagvlak voor en opinies over Bevrijdingsdag en Dodenherdenking. Daarin wordt ook bekeken in hoeverre deze nationale dagen worden ondersteund en gevierd door verschillende leeftijdscategorieën en etnische groepen. Dit (internetpanel)onderzoek heeft laten zien 55% van de volwassen Nederlandse populatie ieder jaar twee minuten stilte houdt (Verhue & Koenen, 2010). Verder toont het onderzoek aan dat ouderen

vaker stilstaan bij Dodenherdenking dan jongeren en dat niet-westerse allochtonen dit in mindere mate doen. In deze bijdrage proberen we te verklaren waarom mensen wel of niet meedoen aan nationale vieringen en herdenkingen in Nederland. Naast participatie in Bevrijdingsdag en Dodenherdenking, onderzoeken we de belangstelling voor de koningin op Koninginnedag. Deze herdenking en vieringen dragen naar verwachting bij aan de saamhorigheid in een land. Een samenleving waarin mensen niet langer deelnemen aan de nationale vieringen van het land, zouden we kunnen zien als onthecht. Onderzoek naar deelname in deze nationale vieringen is daarmee te beschouwen als een onderdeel van het cohesieprobleem.

2. Verwachtingen

Er is weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het participeren in nationale vieringen. Onderzoek naar het belang van participatie in de vorming van (nationale) cohesie richt zich vooral op sociale participatie (bijvoorbeeld contacten in de buurt), maatschappelijke participatie (werk, vrijwilligerswerk, lidmaatschap van verenigingen) en politieke participatie (stemmen, demonstreren; Putnam, 2000; Van der Meer, 2009). Als staatsburger wordt men uitgenodigd deel te nemen aan nationale vieringen en herdenkingen. Soms zijn deze herdenkingen en vieringen door de staat geïnitieerd of opgelegd, soms zijn ze door de bevolking geïnitieerd (Turner, 2006). Participatie is echter vrijwillig. Anders dan voor de meeste andere vormen van maatschappelijke participatie, hoeft men voor nationale vieringen en herdenkingen de deur niet uit en kan men toch uiting geven aan verbondenheid met de samenleving. Er zitten bovendien weinig restricties aan deze uitingen. Voor zover deze er zijn, zullen wij die opnemen in onze verklaringen. Te denken valt aan financiële restricties in het aanschaffen van een vlag en het ophangstelsel. Verschillen in participatie willen we verklaren vanuit socialisatie (Parsons & Bales, 1956) en integratie (Durkheim, 1897/1966). Deze sociologische benaderingen worden eveneens vaak gehanteerd voor de andere genoemde vormen van participatie (Bekkers, 2004). In deze bijdrage onderzoeken we in hoeverre socialisatie door ouders en school, en integratie in godsdienstige groeperingen van invloed zijn op participatie in nationale vieringen en herdenkingen. Socialisatie zien we als opvoeding door ouders of school, waarbij waarden en normen over nationale vieringen en herdenkingen zijn overgedragen. De invloed van religie onderzoeken we hier slechts vanuit het huidige lidmaatschap van een godsdienstige organisatie. Daartoe passen we de integratietheorie toe, met veronderstellingen over de waarden die gelden in godsdienstige groeperingen over deelname aan nationale vieringen en herdenkingen

(Ultee, Arts & Flap, 2003). Ten slotte willen we ingaan op nationalistische ideologieën die men in meer of mindere mate kan aanhangen en formuleren we hypothesen over de invloed van attitudes tegenover de natiestaat.

2.1 Socialisatie door de ouders

Ouders beïnvloeden hun kinderen (Alwin & Krosnick, 1991; Blau & Duncan, 1967; Glass, Bengston & Durham, 1986). Kinderen leren van hun ouders door hun gedrag te kopiëren en/of internaliseren de normen van de ouders (Bandura, 1986) dat het 'hoort' om twee minuten stilte te houden, de vlag uit te hangen of belangstelling voor het koningshuis te hebben. De hypothesen uit de socialisatiethese zijn als volgt: we verwachten dat ouders die zelf twee minuten stilte houden of de vlag uithangen, en/of veel waarde hechten aan het koningshuis, hun kinderen socialiseren met de nationale vieringen en herdenkingen, zodat de kinderen sterker participeren in nationale vieringen en herdenkingen.

Dat intergenerationele overdracht bestaat, is interessant, maar het verlegt wel de vraag naar verschillen in een uitkomst naar de vorige generatie: waarom dan verschilt de ene groep ouders van de andere? Hoewel het dus interessant is om te bezien of de ouders hun kinderen inderdaad succesvol socialiseren in het vieren en herdenken gerelateerd aan de natie, is het theoretisch gezien evenzeer interessant onder welke condities de intergenerationele overdracht sterker is (Jaspers, Lubbers & De Vries, 2008). We formuleren hieronder hypothesen over de afnemen-de invloed van ouders wanneer andere kenmerken een rol spelen. Daartoe bespreken we eerst de rol van socialisatie door scholing en integratie in godsdienstige groeperingen, en de rol van nationalistische attitudes.

2.2 Onderwijs socialisatie

In onderzoek naar participatie in de samenleving wordt onderwijs als een van de meest relevante verklaringen genoemd (Bekkers, 2004; Flap, 1999; Gesthuizen, 2006). Scholing leidt tot meer sociale participatie, meer maatschappelijke participatie en meer politieke participatie (Van der Meer, 2009). In eerder onderzoek wordt de invloed van scholing enerzijds verklaard doordat hoger opgeleiden hogere opbrengsten kunnen verwachten van participatie, vooral wanneer ook andere hoger opgeleiden deelnemen, anderzijds door de langere blootstelling aan maatschappelijke normen (Bekkers, 2004).

Volgens Bourdieu (1983) participeren hoger opgeleiden in formele, meer publieke sociale kringen om hun statuspositie te bestendigen (Gesthuizen, Van der Meer en Scheepers, 2008). In deze participatie bestendi-

gen zij bovendien hun sociale contacten met andere hoger opgeleiden, waardoor hun hulpbronnen worden versterkt. Vanuit dit perspectief zouden we kunnen verwachten dat juist hoger opgeleiden deelnemen aan nationale vieringen en herdenkingen. Echter, de meeste nationale vieringen en herdenkingen worden individueel, thuis, beleefd (Verhue & Koenen, 2010), ondanks het feit dat vrijwel alle gemeenten jaarlijks een viering of herdenking organiseren (Binnema & Verhue, 2008). De verklaring van het opleidingseffect vanuit de hulpbronnenbenadering zou dan ook vooral van toepassing moeten zijn op publieke vieringen en herdenkingen. In deze studie kunnen we privé en publieksvieringen niet uit elkaar halen, en derhalve de hulpbronnenverklaring ook niet goed onderscheiden van de tweede verklaring – de blootstelling aan maatschappelijke normen. Overigens merken we op dat het uiteen leggen van deze twee verklaringen in de meeste studies niet wordt gedaan. Vanuit de tweede verklaring verwachten we evenwel dat een hogere opleiding en daarmee langere socialisatie van democratische waarden een differentieel effect heeft, afhankelijk van welke nationale viering het betreft. In sommige politieke kringen wordt de monarchie als democratische staatsvorm ter discussie gesteld. We verwachten dat in de hogere opleidingsniveaus meer ruimte is voor het aan bod laten komen of het voeren van deze discussie, en daarom menen we dat een hogere opleiding tot een kritischere houding tegenover de monarchie leidt en dus tot minder belangstelling in het vieren van koningshuis gerelateerde feesten. Anderzijds verwachten we dat zowel het herdenken op 4 mei als het vieren van de vrijheid op 5 mei positief met opleidingsniveau samenhangen, omdat deze dagen verbonden zijn aan de democratische waarde van vrijheid. Hoewel ook lager opgeleiden hiermee worden gesocialiseerd, verwachten we dat hoger opgeleiden deze boodschap vaker herhaald hebben gekregen, omdat zij langer zijn blootgesteld aan deze maatschappelijke norm in het onderwijs.

2.3 Religieuze integratie

Het Nederlandse koningshuis is Nederlandse Hervormd van religieuze gezindte. Lange tijd werden er geen katholieken getolereerd in het koningshuis, en al helemaal niet als partner van de troonopvolger. Ook bij het huwelijk tussen Prins Willem-Alexander en Maximá ontstond in protestante kring een discussie over de toelaatbaarheid van dit huwelijk. Prins Willem-Alexander noemde bij zijn verlovings dat het koninklijk huis protestants blijft, en dat de kinderen in hun huwelijk protestants zullen worden opgevoed (*Nederlands Dagblad*, 2011).

Pas bij de stichting van de Bataafse republiek (in 1795) kregen katholieken vrijheid van godsdienst. Door de historische positie van de katho-

liken in Nederland en de nauwe band tussen het koningshuis en het protestantisme, in het bijzonder de Nederlands Hervormde Kerk en tegenwoordig de Protestantse Kerk Nederland, verwachten we dat protestanten sterker de norm van een positieve attitude tegenover zowel het koningshuis als tegenover Nederland als natie wordt voorgehouden en vervolgens dat protestanten vaker dan katholieken deelnemen aan nationale vieringen en herdenkingen. De grote groep mensen die zich niet rekent tot een godsdienstige groepering zal minder dan de protestanten blootgesteld staan aan een positieve norm, en minder dan de katholieken aan een minder gunstige norm, en zal naar verwachting een positie innemen tussen aanhangers van beide godsdienstige groeperingen. Ook verwachten we dat in protestante gemeenten de nationale vieringen en herdenkingen sterker zijn geïnstitutionaliseerd, waardoor mensen in deze gemeenten vaker met deze vieringen en herdenkingen meedoen, en dat het tegenovergestelde effect bestaat voor het aandeel katholieken in de gemeente.

2.4 Nationalisme

De invloed van ouders, school en kerk wordt in de meeste onderzoeken naar participatie meegewogen. Specifiek voor het begrijpen van deelname aan nationale vieringen en herdenkingen onderzoeken we de rol die attitudes tegenover Nederland spelen. Ultee, Arts en Flap (2003) beschrijven in hun leerboek de nationalisme-hypothese, waarin wordt verondersteld dat een gangmakende nationalistische ideologie in samenlevingen geassocieerd wordt met een sterkere mate van cohesie. We verwachten dat mensen die nationalistische attitudes die gerelateerd zijn aan die nationalistische ideologie onderschrijven, in sterkere mate deelnemen aan nationale vieringen en herdenkingen. Onderzoek onderscheidt liefde en trots voor de natie gebaseerd op een kritische beoordeling van de eigen groep en natie, het zogenaamde patriottisme, van blinde liefde voor het eigen land gecombineerd met superioriteitsgevoelens, het zogenaamde chauvinisme (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, & Sanford, 1950; Blank & Schmidt, 2003; Coenders, Gijsberts, & Scheepers, 2004; Dekker, Malová, & Hoogendoorn, 2003; Kosterman & Feshbach, 1989). Patriottisme en chauvinisme zijn positief gecorreleerd, maar hebben verschillende consequenties (Blank & Schmidt, 2003; Coenders & Scheepers, 2004; Meuleman, Bekhuis, Lubbers & Scheepers, 2011). Onderzoek laat zien dat chauvinisme wel samengaat met een negatieve houding tegenover migranten, en (constructief) patriottisme niet, of negatief (Coenders & Scheepers, 2004). De positieve houding tegenover de eigen groep hoeft niet samen te gaan met haat tegenover andere groepen, zoals ook wordt uitgewerkt in de sociale-identiteitstheorie (Brown, 2000;

Verkuyten, 2010). Omdat nationale vieringen en herdenkingen een positieve connotatie hebben met de natie, verwachten we dat zowel patriotisme als chauvinisme een positieve invloed hebben op participatie in nationale vieringen en herdenkingen, waarbij we de invloed van chauvinisme als sterker veronderstellen. We verwachten dat chauvinisme gepaard gaat met een centralere plaats van de natie in het leven van alledag en dat chauvinisten bij alle mogelijkheden die zich voordoen bewuster uiting willen geven dat ze bij een bepaalde natie horen.

Onderzoek naar nationalistische attituden heeft laten zien dat lager opgeleiden en religieuze nationalistische attituden sterker onderschrijven (Coenders, Gijsberts, & Scheepers, 2004). We verwachten dan ook dat de negatieve relatie tussen opleidingsniveau en het vieren van Koninkinnedag wordt geïnterpreteerd door nationalistische houdingen. Eenzelfde mediatie-effect verwachten we voor de relatie tussen religie en het deelnemen aan herdenkingen en vieringen. Omdat voorspeld wordt dat opleiding negatief samenhangt met nationalisme, maar positief met de deelname aan 4 en 5 mei, verwachten we dat de invloed van opleiding op deelname aan 4 en 5 mei wordt onderdrukt door nationalistische houdingen. De invloed van opleiding op deelname aan 4 en 5 mei wordt dan sterker wanneer we nationalistische houdingen opnemen in ons verklaringsmodel.

2.5 De conditionele invloed van de ouders

We verwachten dat de invloed van de ouders afhankelijk is van de mate waarin hun kinderen houdingen tegenover de natie onderschrijven, of gesocialiseerd zijn om deel te nemen aan nationale vieringen en herdenkingen. De rol van de ouders is naar verwachting het sterkst wanneer andere factoren tot hetzelfde gedrag aansporen; juist in die situatie is er een bestendigende invloed van school, religie of iemands nationalistische houdingen. We nemen weliswaar aan dat er een positieve invloed uitgaat van het gedrag van ouders op kinderen wanneer de andere factoren minder aansporen tot deelname aan nationale feestdagen en herdenkingen, maar een nog grotere positieve invloed van de ouders wanneer de school, kerk en houdingen tot hetzelfde gedrag aansporen als de ouders doen of deden. De hypothese luidt dat de invloed van ouders op de deelname aan Bevrijdingsdag en Dodenherdenking toeneemt naarmate het opleidingsniveau stijgt, terwijl de invloed van de ouders op deelname aan Koninkinnedag afneemt naarmate het opleidingsniveau stijgt, in overeenstemming met de verwachting dat hoger opgeleiden vaker deelnemen aan 4 en 5 meivieringen, maar kritischer staan tegenover het koningshuis. Vervolgens verwachten we dat de invloed van de

ouders groter is onder protestanten dan onder katholieken, en toeneemt naarmate men patriotischer of chauvinistischer is.

3. Data en meetinstrumenten

We maken gebruik van de dataset Sociaal Culturele Ontwikkelingen in Nederland 2007/2008. Deze data zijn verzameld in het kader van een schriftelijke herbenadering van respondenten die in 1990, of in 2000 of in 2005 meededen aan een SOCON-enquête uit het betreffende jaar (Eisinga & Scheepers, 2000; Eisinga e.a., 2005). In deze herbenadering uit 2007/2008 zijn gegevens verzameld over nationale vieringen en herdenkingen. Hetzelfde is gebeurd in de dataverzameling van 2005. Informatie over de participatie van de ouders in deze vieringen en herdenkingen is echter alleen in 2007/2008 opgenomen. Daarom baseren we onze analyses op deze laatste dataset. Omdat dit geen representatieve dataset is – het is een herbenadering van respondenten die eerder meewerkten, waardoor jongeren onder de 20 niet deelnamen en ouderen oververtegenwoordigd zijn – vergelijken we eerst de verdelingen van het vieren en herdenken tussen de datasets van 2005 en 2007/2008. De verklaringen toetsen we vervolgens alleen op de dataset van 2007/2008. Een deel van de respondenten had in 1990, 2000 en 2005 al aangegeven niet vaker benaderd te willen worden. Van de oorspronkelijke respondenten uit 1990, 2000 en 2005 bleek respectievelijk 41%, 74% en 83% herbenaderbaar. De respons onder deze respondenten bedroeg respectievelijk 50%, 47% en 53%. Zeven procent van de respondenten is van allochtone herkomst, maar niet-westerse allochtonen zijn nog sterker ondervertegenwoordigd. Deels is dit een gevolg van de ondervertegenwoordiging van deze groepen in de oorspronkelijke surveys uit 1990, 2000 en 2005. Zowel de hoogst opgeleiden als de laagst opgeleiden zijn ondervertegenwoordigd. De laagst opgeleiden, omdat ze minder vaak deelnamen aan de herbenadering; de hoger opgeleiden, omdat zij moeilijker te traceren waren. Van de 1299 respondenten die deelnamen aan het onderzoek in 2007/2008 gebruiken we er 1243 (95,7%) die geldige antwoorden hebben op de door ons gebruikte meetinstrumenten.

3.1 *Afhankelijke variabelen*

Respondenten zijn gevraagd naar drie verschillende aspecten van nationale gedragingen. Ten eerste of ze een Nederlandse vlag hebben en hoe vaak ze die de afgelopen vijf jaar hebben uitgehangen tijdens Bevrijdingsdag. Ten tweede hoe vaak ze de afgelopen vijf jaar twee minuten stilte hebben gehouden op 4 mei, tijdens Dodenherdenking. Ten derde hoe vaak ze de afgelopen vijf jaar op Koninginnedag het bezoek van de

koningin aan verschillende plaatsen hebben bekeken, via de televisie dan wel door er zelf aanwezig te zijn. Deze vragen kon men beantwoorden met ‘geen enkele keer’ tot en met vijf maal. De verschillende uitingen correleren onderling significant positief, maar niet sterk. De sterkste correlatie is die tussen het houden van twee minuten stilte en het volgen van de koningin ($r = 0,29$). De correlatie tussen het houden van twee minuten stilte en het uithangen van de vlag op 5 mei is 0,27 en de correlatie tussen het volgen van de koningin en het uithangen van de vlag is 0,20.

We hebben de verdelingen van deze variabelen vergeleken met die van de representatieve steekproef uit 2005. Het vlaggenbezit tussen de tweede datasets verschilt significant. In de representatieve data uit 2005 is het bezit beduidend lager (41,3% tegenover 57,3% in de data uit 2007/2008), wat naar verwachting te wijten is aan het positieve verband tussen leeftijd en vlaggenbezit. Van de respondenten die een vlag bezitten heeft 43,7% elke Bevrijdingsdag ook de vlag uitgehangen; 22,1% geeft aan dat nooit te hebben gedaan. De verdelingen in de twee steekproeven van het uithangen van de vlag wijken nauwelijks van elkaar af (tabel 1). Vrijwel iedereen heeft de afgelopen vijf jaar wel eens twee minuten stilte gehouden. Een minderheid van 10,9% zegt dat geen enkele keer te hebben gedaan; 60,2% stelt dat vijf keer te hebben gedaan. De verdeling in onze dataset wijkt wederom niet sterk af van de verdeling in de representatieve steekproef uit 2005. De gemiddeld hogere leeftijd van de respondenten die in 2007/2008 meededen, is naar verwachting ook de reden van de hogere mate van populariteit van het volgen van de koningin. In de door ons gebruikte dataset is de koningin door 32,4% elk jaar gevolgd tijdens haar bezoeken aan diverse plaatsen in Nederland op Koninginnedag; 18,3% stelt dat geen enkele keer te hebben gedaan (versus 21,8% en 25,5% in de representatieve data uit 2005).

Tabel 1 Incidentie van de herdenkingen en vieringen in het niet-representatieve survey SOCON'07/'08 en het representatieve survey SOCON '05

	5 mei vlag uithangen		4 mei Dodenherdenking		30 april Koninginnedag	
	SOCON '07/'08	SOCON '05	SOCON '07/'08	SOCON '05	SOCON '07/'08	SOCON '05
0	22,1	23,8	10,9	12,6	18,3	25,5
1	3,9	6,5	2,7	2,8	7,8	11,8
2	7,7	7,6	5,6	5,3	14,2	14,1
3	13,4	11,2	10,7	8,3	17,9	16,9
4	9,2	8,6	10,1	9,1	9,4	9,8
5	43,7	42,3	60,2	61,9	32,4	21,8

Bron: SOCON, 2007/2008 en SOCON, 2005

Geen enkele van deze variabelen is normaal verdeeld. We voeren daarom een multinomiale analyse uit waarin we onderscheid maken tussen nooit deelnemen (0), soms deelnemen (1,2 en 3) en vaak deelnemen (4 en 5). De resultaten voor 'het soms doen' van de bovengenoemde nationale vieringen en herdenkingen versus 'het niet doen' van deze gedragingen zijn grotendeels vergelijkbaar met 'het vaak doen' versus 'het niet doen' van deze gedragingen. Daarom beschrijven we in de analyses enkel de resultaten voor 'het vaak' versus 'het niet doen' van nationale vieringen en herdenkingen. We hebben ook logistische regressies geschat waarin we een vergelijking maakten tussen 'iets wel' of 'niet doen', en tussen 'iets soms' of 'vaak doen', en vergeleken met de uitkomsten van de multinomiale analyses. De resultaten leidden niet tot andere conclusies.

3.2 Onafhankelijke variabelen

Met betrekking tot het nationale gedrag van de ouders kregen respondenten zeven stellingen voorgelegd die konden worden beantwoord op een vierpuntsschaal, lopende van 'helemaal niet waar' naar 'helemaal waar'. Respondenten werd ook de opties 'niet van toepassing' en 'weet ik echt niet' aangeboden. De metingen over de ouders zijn niet helemaal identiek aan de gedragingen van de respondenten, ook omdat er gedacht is dat bijvoorbeeld Koninginnedag niet voor alle ouders van respondenten al via de tv te bekijken was en in het verleden ook een andere invulling kende. Ten eerste is gevraagd of de ouders de vlag uithingen op dagen als daar aanleiding toe was. Er is geen directe meting van ouders vlaggenbezit. Respondenten die 'niet van toepassing' aangaven op dit item en dat ook deden op een van de andere vragen over de ouders, hebben we een ontbrekende waarde toegekend. Van de anderen veronderstelden we dat de ouders geen vlag hadden en hebben we de laagste waarde toegekend. Vervolgens is respondenten gevraagd of de vader altijd twee minuten stilte hield tijdens Dodenherdenking, en dezelfde vraag over de moeder. Respondenten is ook gevraagd of de vader en of de moeder oranjegezind was, en of de vader en of de moeder het belangrijk vond dat de respondent het Wilhelmus kende. Een factoranalyse op alle items laat zien dat de vragen over Dodenherdenking een dimensie vormen en dat de vragen over oranjegezindheid en het Wilhelmus een aparte dimensie vormen. Het uithangen van de vlag door de ouders laadt op beide dimensies. De items over de vader en de moeder correleren telkens vrijwel perfect. We hebben een schaal 'deelname Dodenherdenking door de ouders' gevormd door het gemiddelde te nemen van de items van de vader en moeder. De schaal 'oranjegezindheid van de ouders' bestaat uit het gemiddelde van de vier items betreffende de directe meting ervan en het belang dat de ouders hechtten aan het kennen van het Wilhelmus

(Cronbach's $\alpha = 0,87$). De meting van het uithangen van de vlag door de ouders nemen we als aparte meting op. In de analyses nemen we telkens alleen die meting over de ouders op die gerelateerd is aan het specifieke gedrag van de respondent. Respondenten die rapporteren dat ze het niet weten wat hun ouders deden of niet weten hoe zij erover dachten kennen we het gemiddelde toe en daarvoor controleren we in de analyses door het opnemen van een dummy-variabele.

Opleidingsniveau is het hoogst voltooide niveau, en is ingedeeld in zeven categorieën: (1) lager onderwijs of geen onderwijs afgerond; (2) lbo, huishoudschool; (3) mavo, ulo, mulo; (4) mbo kort, mbo; (5) havo, hbs, vwo, gymnasium; (6) hbo; (7) universiteit.

Denominatie is trapsgewijs gevraagd. Eerst is gevraagd of men zich als lid beschouwt van een kerk of geloofsgemeenschap, vervolgens van welke. We onderscheiden katholiek, protestants en niet religieus. Aangezien eerder onderzoek heeft aangetoond dat protestanten de kerk frequenter bezoeken dan katholieken (Arts, 2009), is het relevant om voor kerkbezoek te controleren. Kerkbezoek is gemeten in aantal malen per jaar. Daarnaast hebben we de mate van religiositeit van de omgeving opgenomen. Het CBS heeft alleen in 2002 regionale cijfers gepubliceerd over de mate waarin men zich beschouwt als lid van een denominatie. Deze cijfers zijn op het COROP-niveau, waarvan er veertig zijn in Nederland.² Een lager niveau is ook met andere data niet goed haalbaar, vanwege het geringe aantal respondenten op het gemeenteniveau in de meeste landelijke survey's.

Patriottisme is gemeten door het gemiddelde te nemen van de volgende twee items: 'Ik ben er trots op een Nederlander te zijn' en 'Nederlanders zouden trotser moeten zijn op hun nationale identiteit' ($r = 0,55$). Er zijn twee items opgenomen die chauvinisme meten: 'Je moet je land steunen, ook als je vindt dat het land ongelijk heeft' en 'Het zou een betere wereld zijn wanneer mensen uit andere landen meer zoals de Nederlanders waren'. De correlatie tussen deze items is laag ($r = 0,27$), en de items correleren even sterk ($r = 0,30$) met de patriottisme schaal. Daarom zijn de twee items separaat in de analyses opgenomen. Inhoudelijk menen we dat de verschillende items sterk overeenkomen met het onderscheid tussen patriottisme en chauvinisme zoals in de literatuur beschreven (Dekker e.a., 2003).

We controleren voor leeftijd, geslacht, netto maandelijks huishoudinkomen (waarbij ontbrekende waarden zijn vervangen door het expectation-maximization algoritme, waarbij waarden worden geïmputeerd op basis van alle informatie uit de dataset; Schafer 1997) en of men ouders heeft die buiten Nederland zijn geboren. Verder controleren we voor grootte van de plaats waar men woont. Met alle gemeentelijke herindelingen worden gemeenten steeds groter, met steeds meer inwoners.

De gemeente wordt daarmee een steeds onnauwkeurigere indeling voor de directe context. We gebruiken daarom de grootte van de woonplaats, en niet de grootte van de gemeente waar die woonplaats onder valt. We hanteren de indeling van het CBS waarbij de waarde één staat voor landelijk, en vijf voor sterk stedelijk. Voor de analyses op het uithangen van de vlag op 5 mei en het houden van twee minuten stilte controleren we ook voor het cohort dat de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt (geboren voor 1940). Voor het volgen van de koningin controleren we voor de invloed die het daadwerkelijke bezoek van de koningin aan plaatsen heeft gehad in de vijf jaar waar de vraag erover naar verwijst (2003: Wijhe & Deventer; 2004: Warffum & Groningen; 2005: Scheveningen & Den Haag; 2006: Zeewolde & Almere; 2007: Woudrichem & Den Bosch). Gezien de grote hoeveelheid variabelen in de modellen verwijderen we controlekenmerken wanneer deze voor geen van de uitingen significant blijken te zijn. In tabel 2 presenteren we de descriptieve verdeling van de door ons gebruikte onafhankelijke variabelen.

4. Resultaten

4.1 *Bezit Nederlandse vlag*

Eerst hebben we de kans geschat voor het bezitten van de Nederlandse vlag, vervolgens het multinomiale model hoe vaak men de vlag uithing de afgelopen jaren op 5 mei, indien men de vlag bezit. In tabel 3 staan de resultaten van het hiërarchische logistische model over het vlagbezit. In het eerste model hebben we alle achtergrondkenmerken opgenomen, in het tweede model de nationalistische attituden, omdat we in de veronderstelling zijn dat deze attituden de invloed van de achtergrondkenmerken zouden kunnen intermedieëren.

Model 1 geeft weer dat de kans om een vlag te bezitten sterk stijgt wanneer iemands ouders vaker de vlag uithingen ($B = 0,50$). Het opleidingsniveau van de respondent is niet bepalend voor zijn of haar vlagbezit. We vinden geen verschil tussen protestanten en katholieken, gecontroleerd voor hun kerkbezoek. Wel bezitten katholieken (en ook protestanten) significant vaker een vlag dan respondenten die zich niet rekenen tot een godsdienst. Er is een klein effect van kerkbezoek (op $p < 0,10$), dat laat zien dat frequenter kerkbezoek de kans vergroot op bezit van de Nederlandse vlag ($B = 0,15$). Er is geen invloed van het aandeel katholieken of protestanten in de regio.

Van de controlekenmerken leidt een hoger inkomen tot een grotere kans om een vlag te bezitten ($B = 0,19$). Verder blijken de allochtone respondenten minder vaak de Nederlandse vlag te bezitten ($B = -0,58$). Tot slot heeft de grootte van de plaats waarin men woont een effect. Het

bezitten van de vlag is niet iets voor in de grote stad. Hoe groter de plaats waarin men woont, hoe kleiner de kans op vlagbezit ($B = -0,45$).

In model 2 zijn patriottisme en chauvinisme toegevoegd. De parameters van de andere variabelen veranderen nauwelijks; indirecte effecten via de attituden zijn dus klein. Patriottisme vergroot de kans op vlagbezit ($B = 0,31$), terwijl chauvinisme geen invloed heeft. Omdat ook in de volgende modellen met de andere afhankelijke variabelen bleek dat het toevoegen van de nationalistische attituden tot kleine wijzigingen leidde in de schattingen van de parameters, geven we alleen de tweede

Tabel 2 Descriptieve verdeling van de onafhankelijke variabelen in het onderzoek en correlaties met de ordinale schalen van de afhankelijke variabelen 'het uithangen van de vlag op vijf mei', 'het houden van twee minuten stilte tijdens Dodenherdenking' en 'het volgen van de koning in op Koninginnedag'

	Range	Gem.	S.d.	<i>r</i> Vlag uithangen		<i>r</i> Doden herdenking		<i>r</i> Koninginne- dag	
Ouders vlag uithangen	1-4	2,31	1,25	0,17	***	0,10	**	0,16	***
Geen info ouders	0-1	0,09		0,05		-0,02		0,06	*
Ouder twee minuten stilte	1-4	3,51	0,87	0,12	**	0,52	***	0,12	***
Geen info ouders	0-1	0,14		-0,01		-0,16	***	0,03	
Ouders oranjegezind	1-4	2,64	0,91	0,28	***	0,23	***	0,36	***
Geen info ouders	0-1	0,09		-0,02		0,00		0,05	
Opleidingsniveau	0-6	3,28	1,82	-0,01		0,07		-0,13	***
Denominatie									
RK (referentie)	0-1	0,25		-0,07		-0,16	***	0,14	***
Protestants	0-1	0,20		0,22	***	0,12	***	0,12	***
Geen of anders	0-1	0,55		-0,13	***	0,04		-0,22	***
Kerkbezoek	0-104	9,46	22,29	0,19	***	0,06	*	0,12	***
Procent katholieken in COROP	3-82	31	23	-0,22	***	-0,32	***	-0,04	
Procent protestanten in COROP	2-50	20	13	0,22	***	0,21	***	0,06	*
Patriottisme	1-5	3,71	0,71	0,11	**	0,12	***	0,26	***
Chauvinisme: land volgen	1-5	2,57	0,89	0,11	**	0,02		0,25	***
Chauvinisme: NL voorbeeld	1-5	2,75	0,86	0,00		-0,01		0,09	**
Leeftijd	20-87	54,28	11,74	0,15	***	0,08	**	0,22	***
Geslacht: Man	0-1	0,49		-0,01		-0,08	**	-0,15	***
Netto gezinsinkomen	750-10000	2706	1279	0,06		0,01		-0,11	***
Niet Nederlandse ouder(s)	0-1	0,07		-0,05		-0,02		-0,01	
Urbanisatiegraad	1-5	2,90	1,30	-0,06		0,11	**	-0,05	
Bezoek Koningin Beatrix	0-1	0,04		-0,05		0,05		0,03	
WWII cohort	0-1	0,15		0,08	*	0,04		0,18	***

~ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$

Bron: SOCON, 2007/2008; N = 1243; de kolom 'Vlag uithangen' is gebaseerd op N = 716.

Tabel 3 Multi-niveau logistische regressie parameters (logits, en standaardfouten tussen haakjes) om een Nederlandse vlag te bezitten

	Model 1		Model 2	
Vlaggen door de ouders (z)	0,50 (0,07)	***	0,49 (0,07)	***
Geen informatie over ouders	-0,56 (0,22)	*	-0,57 (0,22)	*
Opleidingsniveau (z)	-0,06 (0,08)		-0,01 (0,08)	
Denominatie				
Religie: RK (referentie)				
Religie: Protestants	0,00 (0,23)		0,03 (0,23)	
Religie: geen	-0,51 (0,17)	**	-0,45 (0,17)	**
Kerkbezoek (z)	0,15 (0,09)	~	0,14 (0,09)	
Procent katholieken in COROP (z)	-0,23 (0,14)		-0,18 (0,14)	
Procent protestanten in COROP (z)	-0,03 (0,14)		0,00 (0,14)	
Patriottisme (z)			0,31 (0,07)	***
Chauvinisme: land volgen (z)			-0,01 (0,07)	
Chauvinisme: NL voorbeeld (z)			-0,03 (0,07)	
Leeftijd (z)	0,08 (0,07)		0,06 (0,07)	
Geslacht: Man	0,14 (0,13)		0,15 (0,13)	
Inkomen (z)	0,19 (0,07)	**	0,19 (0,07)	**
Niet- Nederlandse ouder(s)	-0,58 (0,25)	*	-0,55 (0,25)	*
Urbanisatiegraad (z)	-0,45 (0,08)	***	-0,45 (0,08)	***
Variantie niveau 2 – COROP	0,10		0,09	
Variantie niveau 1 – respondent	1		1	
Nagelkerke R ²	0,20		0,22	

~ = p<0,10; * = p<0,05; ** = p<0,01; *** = p<0,001; (z) = gestandaardiseerd

Nagelkerke R² berekend op een niet-hiërarchisch model

Bron: SOCON, 2007/2008, N = 1243

modellen waar de nationalistische attituden al in zijn opgenomen, en lichten we het toe indien mediatie wel plaatsvindt.

4.2 Uithangen Nederlandse vlag

Tabel 4 toont de resultaten van de multinomiale logistische regressie op het uithangen van de vlag (onder die respondenten die een vlag bezitten), het houden van twee minuten stilte en het volgen van de koningin op Koninginnedag. In de kolommen wordt de kans aangegeven dat men de herdenking of viering vaak heeft gedaan versus dat men deze herdenking of viering niet heeft gedaan de afgelopen vijf jaar. In de analyses hebben we ook gekeken naar de kans dat men de herdenking of viering soms heeft gedaan versus dat men deze niet heeft gedaan de afgelopen

vijf jaar. Grotendeels alle significante effecten op de kans om soms te herdenken en vieren versus de kans om niet te herdenken en vieren, hebben een sterker effect op de kans om vaak versus niet te herdenken en vieren. Daarom rapporteren we enkel de kans dat men vaak versus niet participeert in nationale vieringen en herdenkingen.

Allereerst beschrijven we het uithangen van de Nederlandse vlag op Bevrijdingsdag. Het blijkt dat het uithangen van de Nederlandse vlag door de ouders niet alleen de kans beïnvloedt dat men zelf een vlag heeft, maar ook dat de kans dat men de vlag vaak uithangt op Bevrijdingsdag ($B = 0,37$). Het opleidingsniveau heeft geen invloed op het hijsen van de vlag, en denominatie evenmin, wat onze verwachtingen tegensprekt. Het is het frequenter kerkbezoek dat de kans op het hijsen van vlag vergroot en dat de verschillen tussen katholieken en protestanten heeft verklaard (niet weergegeven in de tabel). Ook katholieken die de kerk veel bezoeken, hangen de vlag blijkbaar vaker uit. Wel vinden we een invloed van het percentage katholieken in de (COROP-)regio, overeenkomstig onze verwachtingen. Als dit groter is, daalt de kans op het uithangen van de vlag ($B = -0,44$). Op basis van deze bevindingen verwachten we dus minder vlaggen te zien op 5 mei in bijvoorbeeld Brabant en Limburg dan in Overijssel en Zeeland. Patriottisme bleek van invloed te zijn op het vlagbezit, maar niet op het uithangen van de vlag. Ook een chauvinistische houding leidt niet tot meer vlaggenvertoon op 5 mei.

Tot slot blijken van de controlekenmerken leeftijd, en vooral inkomen van invloed te zijn. Naarmate men ouder is, stijgt de kans om vaak de vlag uit te hangen op 5 mei versus om dit niet te doen ($B = 0,35$). En een hoger inkomen vergroot niet slechts de kans op vlagbezit, maar ook de kans om die vlag op 5 mei uit te hangen ($B = 0,61$).

4.3 Twee minuten stilte Dodenherdenking

Met betrekking tot het houden van twee minuten stilte tijdens Dodenherdenking, is het gedrag van de ouders – net als bij het uithangen van de vlag op Bevrijdingsdag – een voorbeeld ($B = 1,33$). In overeenstemming met de verwachtingen leidt een hogere opleiding tot het vaker houden van twee minuten stilte, hoewel het effect klein is ($B = 0,31$). Denominatie noch kerkbezoek is significant gerelateerd aan het houden van twee minuten stilte op 4 mei. Naarmate een regio meer katholieken kent, wordt er minder vaak twee minuten stilte gehouden ($B = -0,57$). Het percentage protestanten in de regio heeft geen invloed. Patriottisme heeft het verwachte positieve effect ($B = 0,31$). Net als bij het verklaren van het uithangen van de vlag heeft chauvinisme geen invloed op het houden van twee minuten stilte op 4 mei. Patriottisme biedt nauwelijks een mediatie voor de overige kenmerken; die veranderden vrijwel niet na

het opnemen van de attituden. Wel werd het effect van opleiding iets sterker, zoals verwacht (van $B = 0,27$ naar $B = 0,31$). De verklaring hiervoor is dat opleiding en patriottisme beiden positief gerelateerd zijn aan het herdenken op 4 mei, maar opleiding en patriottisme zijn onderling negatief gecorreleerd.

Van de controlekenmerken, heeft leeftijd wederom een invloed. Naarmate men ouder is, is de kans groter dat men vaak twee minuten stilte heeft gehouden op 4 mei, de laatste vijf jaar, versus dat geen enkele keer te hebben gedaan ($B = 0,37$). Het cohort dat de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt bleek niet significant van andere cohorten te verschillen, en dit kenmerk hebben we uit de analyse gelaten.

4.4 Koninginnedag

Wanneer we kijken naar de kans om vaak de koningin te hebben gevolgd op Koninginnedag versus de kans om dat niet te hebben gedaan, blijken wederom de ouders van doorslaggevende betekenis. Hoe sterker oranjegezinnd de ouders waren, des te groter is de kans dat men de koningin volgt op 30 april ($B = 0,85$). Anders dan we hadden gehypothetiseerd, heeft opleiding geen (negatieve) invloed op het volgen van de koningin (ook niet zonder de mediërende attituden in het model). De invloed van denominatie is evenmin als verwacht: er bestaan geen significante verschillen tussen katholieken en protestanten. Wel vinden we dat niet religieuzen minder vaak de koningin op Koninginnedag volgen dan katholieken, en ook minder dan protestanten. Het aandeel katholieken en protestanten in de regio heeft geen significante invloed op de kans de koningin vaak te hebben gevolgd versus haar niet te hebben gevolgd. In tegenstelling tot de twee eerder onderzochte vormen van participatie – waar enkel patriottisme een effect had – bevorderen zowel patriottisme als chauvinisme het volgen van de koningin op 30 april ($B = 0,50$ en $B = 0,39$ respectievelijk). Ook in deze analyses blijkt patriottisme een sterkere invloed te hebben dan chauvinisme.³ Hoewel de hier gepresenteerde resultaten zonder de attituden niet tot andere conclusies leiden, merken we op dat er partiële mediatie plaatsvindt door de attituden waar het de invloed van ouders' en van de denominatie van de respondent betreft. Naarmate de ouders sterker oranjegezinnd waren en als men katholiek is in vergelijking met niet behorende bij een kerk, onderschrijft men de nationalistische houdingen sterker en volgt men derhalve de koningin frequenter.

De effecten van de controlekenmerken laten zien dat naarmate men ouder is, de kans groter is om de koningin te volgen ($B = 0,40$). Tevens is de kans om de koningin te volgen op Koninginnedag kleiner voor mannen dan voor vrouwen ($B = -0,85$). Of koningin Beatrix al dan niet de

Tabel 4 Multinomiale logistische regressie parameters (logits) op het vaak uithangen van de vlag op vijf mei, het vaak twee minuten stilte houden op vier mei en het vaak volgen van de Koningin op Koninginnedag, versus het niet doen van deze gedragingen^{a, b}

	Het uithangen van de vlag op Bevrijdingsdag		Het houden van twee minuten stilte tijdens Dodenherdenking		Het volgen van de Koningin op Koninginnedag	
	[Vaak]		[Vaak]		[Vaak]	
Ouders gedrag (z)	0,37	**	1,33	***	0,85	***
Geen informatie over ouders	0,67		-1,54	***	0,05	
Opleidingsniveau (z)	-0,11		0,31	*	0,04	
Denominatie						
Religie: RK (referentie)						
Religie: Protestants	0,38		0,19		-0,14	
Religie: geen	-0,37		-0,02		-0,83	**
Kerkbezoek (z)	0,46	**	0,21		-0,19	
Procent katholieken in COROP (z)	-0,44	*	-0,57	**	-0,15	
Procent protestanten in COROP (z)	0,18		0,04		-0,08	
Patriottisme (z)	0,16		0,31	**	0,50	***
Chauvinisme: land volgen (z)	0,14		0,01		0,39	***
Chauvinisme: NL voorbeeld (z)	-0,02		-0,10		-0,06	
Leeftijd (z)	0,35	**	0,37	**	0,40	***
Geslacht: Man	-0,17		-0,25		-0,85	***
Inkomen (z)	0,61	***	-0,19		-0,07	
Niet Nederlandse ouder(s)	-0,17		-0,09		-0,07	
Urbanisatiegraad (z)	-0,13		0,15		-0,02	
Nagelkerke R ²	0,22		0,33		0,27	

~ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$; (z) = gestandaardiseerd

a Het contrast het soms doen van de bovenstaande gedragingen versus het niet doen van de gedragingen is ook geschat. 'Soms' is een tussencategorie, en de resultaten zijn grotendeels vergelijkbaar, maar zwakker, met de resultaten voor het vaak versus niet doen van de gedragingen.

b De multinomiale multiniveau analyses convergeerden niet; derhalve zijn de analyses niet-hiërarchisch uitgevoerd. De standaardfouten van de contextuele kenmerken zijn dan ook onderschat.

Bron: SOCON, 2007/2008, N = 1243; het model 'Uithangen van de vlag': N = 716.

woonplaats van de respondent heeft bezocht de afgelopen vijf jaar bleek geen significant effect te hebben, en hebben we uit het model gelaten.

4.5 Conditionele effecten van de ouders

Om te toetsen of de invloed van de ouders conditioneel is op het opleidingsniveau, religie of op de nationalistische attitudes, hebben we de

relevante interactietermen opgenomen, zowel allen tegelijk als afzonderlijk. Van de vijftien te schatten relevante interactietermen bleken er slechts twee significant. We vonden dat voor protestanten de invloed van de ouders sterker is dan voor katholieken op het hijsen van de vlag op 5 mei, overeenkomstig onze verwachting. Bovendien vinden we het item verwijzend naar chauvinisme dat Nederland een voorbeeld is voor andere landen, interacteert met ouders' gedrag in het voorspellen van het houden van twee minuten stilte. De invloed van de ouders is sterker wanneer men chauvinistischer is. Ook deze bevinding is overeenkomstig de verwachting. De enige consistente bevinding was dat de interacties tussen het voorbeeld van de ouders en het opleidingsniveau negatief waren (tegengesteld aan de verwachtingen), maar deze termen bleken niet significant. De bevindingen leiden ertoe dat we de opgestelde hypothesen over de condities waaronder de invloed van de ouders sterker is moeten verwerpen.

5. Conclusies en discussies

Het vieren en herdenken van de natiestaat leert men voor een belangrijk deel via de ouders. Als zij de vlag hezen, twee minuten stilte hielden of oranjegezind waren, hebben hun kinderen zelf een grotere kans om te participeren in nationale herdenkingen en vieringen. Socialisatie door school of integratie in godsdienstige groeperingen heeft een minder eenduidige invloed. Bovendien is de invloed van de ouders sterk en niet afhankelijk van opleidingsniveau, kerklidmaatschap of iemands nationalistische houdingen.

Een hogere scholing leidt tot het vaker houden van twee minuten stilte, maar niet tot meer vlaggen hijsen tijdens Bevrijdingsdag of minder belangstelling voor de koningin. De positieve relatie tussen opleiding en het houden van twee minuten stilte, zou kunnen betekenen dat een langere socialisatie van democratische waarden een verklaring vormt voor hogere participatie met Dodenherdenking onder hoog opgeleiden.

De rol van integratie in godsdienstige groeperingen manifesteert zich vooral in het vlagbezit en de frequentie van het hijsen van de vlag. Hoe vaker men de kerk bezoekt, des te vaker men een vlag heeft en die hijst op 5 mei. De veronderstelde verschillen tussen de denominaties konden we echter niet bekrachtigen. Verschillen tussen katholieken en protestanten werden veelal verklaard door de hogere mate van kerkbezoek onder protestanten. Veeleer vonden we verschillen tussen de gelovigen enerzijds en respondenten die zich niet als lid van een godsdienstige groepering beschouwden anderzijds. Zowel katholieken als protestanten hebben een grotere kans op het bezitten van de Nederlandse vlag en het volgen van de koningin op Koninginnedag dan niet-godsdienstige res-

pondenten. De resultaten wijzen erop dat onze opgestelde bijkomende veronderstelling over katholieken onjuist is. Het enige effect betreffende religie dat in overeenstemming was met onze verwachting is dat men in katholieke regio's minder vaak de vlag hijst op 5 mei, als men een vlag bezit. Bovendien neemt de kans af op het houden van twee minuten stilte tijdens dodenherdenking naarmate het percentage katholieken in de regio stijgt. Wij zouden dit kunnen verklaren door de eerdere bevrijding van katholieke zuidelijke regio's in het najaar van 1944, en dat er daarom minder binding wordt ervaren met de data van 4 en 5 mei. Echter, we vermoeden een andere oorzaak. In de zuidelijke (meer katholieke) regio's manifesteert proteststemmen zich duidelijker dan in andere regio's. Niet alleen blijven mensen in het zuiden van Nederland beduidend vaker thuis bij verkiezingen, ze stemmen ook vaker op protestpartijen, zoals op de ouderenpartijen in de jaren negentig en op de SP. Ook het succes van de PVV manifesteerde zich in het bijzonder in Brabant en Limburg. Het idee dat we opperen is dat men hier minder gezagsgetrouw is aan Den Haag, en zich minder laat leiden door de norm die vanuit de natie is geïnitieerd, waarbij we verwijzen naar de historische achtergestelde positie van katholieken in Nederland die deze scepsis tegenover Den Haag zou hebben beïnvloed. Hierop voortgaand zou het verder te onderzoeken zijn in hoeverre religie niet alleen een integrerende functie heeft, maar tevens een socialiserende rol. Daartoe is het vooral interessant om te bezien in welke mate er deel wordt genomen aan de nationale vieringen en herdenkingen onder kerkverlaters in het zuiden van het land.

Met betrekking tot de rol van attitudes tegenover Nederland hebben voornamelijk patriottische attitudes een effect op de participatie in nationale herdenkingen en vieringen. De kans op het bezitten van de vlag stijgt aanzienlijk wanneer men patriottischer is. Ook hebben mensen met meer patriottische houdingen meer kans om stilte te houden tijdens Dodenherdenking en de koningin te volgen op Koninginnedag. Chauvinisme – gemeten door de uitspraken dat mensen in andere landen meer zoals Nederlanders zouden moeten zijn en dat je je land moet volgen, ook als je het niet eens bent – heeft geen invloed op vlagbezit, het hijsen van de vlag en op het herdenken op 4 mei. Chauvinisme beïnvloedt alleen het volgen van de koningin licht positief. Maar ook hier geldt dat patriottisme een sterkere invloed heeft. Dit is opmerkelijk, aangezien eerder onderzoek heeft laten zien dat chauvinisme sterkere consequenties heeft dan patriottisme. We onderkennen dat de metingen van patriottisme en chauvinisme verbetering behoeven. Zo heeft slechts een van de metingen voor chauvinisme een duidelijke referentie naar de superioriteitsgevoelens die worden verondersteld bij dergelijke attitudes (Blank & Schmidt, 2003; Dekker e.a., 2003). Bovendien verwij-

zen de metingen van patriottisme wel naar trots op de natie, maar niet naar de kritische beoordeling van de eigen groep en het land die volgens eerder onderzoek ook onderdeel uitmaken van patriottisme (Coenders e.a., 2004; Dekker e.a., 2003). Toch willen we concluderen dat de huidige vieringen en herdenkingen in Nederland zich kenmerken door haar aantrekkingskracht op mensen die patriottisch zijn, en niet in het bijzonder op de 'harde kern' nationalistes, zoals chauvinisten wel worden gezien.

We vonden ook dat hoe hoger het inkomen, des te vaker bezit men een vlag – niet onwaarschijnlijk omdat men een systeem bezit om de vlag uit te hangen. Hoewel vlaggen wellicht niet zo duur zijn, zijn ophangsystemen of masten over het algemeen wel prijzig. Hogere inkomens resulteren in duurdere woningen, en we vermoeden dat bij dergelijke woningen vaker vlaggenmasten aanwezig zijn. Maar naast het mogelikhedeneffect van inkomen op het uithangen van de vlag, vinden we tevens dat de vlag daadwerkelijk vaker wordt gehesen, indien men een hoger inkomen heeft. We vermoeden dat status hier een rol speelt, omdat de vlag duidelijk zichtbaar is in het straatbeeld. Dit zou onderzocht zou moeten worden door meer vlagmomenten te onderzoeken.

De verschillende herdenkingen en vieringen die verbonden zijn met de natie kennen diverse gelaagdheden. Hoger opgeleiden nemen meer deel aan 4 mei, hogere inkomens en frequente kerkbezoekers hijsen vaker de vlag; ouderen hebben een grotere kans de koningin te volgen, net als vrouwen. Echter, wanneer men van huis uit geen van deze uitingen heeft meegekregen en wanneer men niet patriottisch is, is de kans op al deze vieringen en herdenkingen kleiner. De uitingen die we hier onderzocht hebben en die een uitdrukking kunnen vormen van saamhorigheid binnen de natie, blijken wel aan veroudering onderhevig. Er zijn sterke effecten van leeftijd – ouderen nemen sterker deel aan al deze vormen van nationaal gedrag – waarbij we opmerken dat de jongeren onder de twintig ook nog ontbraken in dit onderzoek. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken of de grootschalige 5-meiconcerten, het vieren van Koninginnedag door het bezoeken van vrijmarkten of het anderszins volgen van het Koningshuis eveneens een uitdrukking vormen van patriottisme, met name ook onder jongeren, en daarmee een substitutie kunnen vormen voor de al langer geïstitutionaliseerde vormen van het vergroten van de saamhorigheid. Tevens zou een brug geslagen kunnen worden naar niet-geïstitutionaliseerde uitdrukkingen van het behoren tot een staat; zoals het oranje verkleed tijdens sportevenementen.

Noten

1. Marcel Lubbers is universitair hoofddocent bij de sectie sociologie van de Radboud Universiteit. Roza Meuleman is aio bij algemene sociale wetenschappen

aan de Universiteit Utrecht. Dit onderzoek maakt deel uit van het NWO VIDI-programma van Lubbers (Cultural sameness or preservation of own identity, 452-08-002). Correspondentieadres: Marcel Lubbers, Sectie sociologie, Radboud Universiteit, Postbus 9100, 6500 HE Nijmegen.

2. De naam COROP is een afkorting van COördinatiecommissie Regionaal OnderzoeksProgramma. Deze commissie ontwierp de indeling in COROP-gebieden in 1971. Nederland is ingedeeld in 40 COROP-gebieden die bestaan uit meerdere aangrenzende gemeenten. De indeling in COROP-gebieden is een regionaal niveau tussen provincies en gemeenten in.
3. De gestandaardde x-variabelen geven een indicatie voor het verschil. De Chi-Kwadrat toets op het verschil in de unieke bijdrage aan de -2 loglikelihood in het multinomiale model van patriottisme versus chauvinisme is $27,05 - 18,75 = 8,3$. Bij twee vrijheidsgraden is dat significant bij $p = 0,016$.

41

Literatuur

- Adorno, T., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D., & Sanford, R. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Norton.
- Alwin, D.F., & Krosnick, J.A. (1991). Aging, cohorts, and the stability of sociopolitical orientations over the life span. *American Journal of Sociology*, 97, 169-195.
- Arts, K. (2009). Ontwikkelingen in kerkelijkheid en kerkbezoek (1999-2008). In CBS (ed.) *Religie aan het begin van de 21ste eeuw* (pp. 41-46). CBS: Den Haag/Heerlen.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Bekkers, R. (2004). *Giving and volunteering in the Netherlands: Sociological and psychological perspectives*. Utrecht: ICS Dissertation, Utrecht University.
- Binnema, H., & Verhue, D. (2008). *Lokaal herdenken en vieren. Onderzoek onder burgers en gemeenten*. [Onderzoeksrapport in opdracht van het Comité 4 en 5 mei]. Amsterdam: Veldkamp.
- Blau, P.M., & Duncan, O.D. (1967). *The American occupational structure*. New York: John Wiley & Sons.
- Blank, T., & Schmidt, P. (2003). National identity in a united Germany: nationalism or patriotism? An empirical test with representative data. *Political Psychology*, 24, 289-312.
- Bourdieu, P. (1983). Forms of capital. In Richardson, J. (ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press.
- Brown, R. (2000). Social identity theory: past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30, 745-778.
- Coenders, M., Gijsberts, M., & Scheepers, P. (2004). Chauvinism and patriotism in 22 countries. In M. Gijsberts, L. Hagendoorn & P. Scheepers

- (eds.), *Nationalism and exclusion of migrants: Cross-national comparisons* (pp. 29-69). Aldershot: Ashgate.
- Coenders, M. and Scheepers, P. (2004). Associations between nationalist attitudes and exclusionist reactions in 22 countries. In Gijssberts, M., Hagendoorn, L. and Scheepers, P. (eds.), *Nationalism and exclusion of migrants*. Aldershot: Ashgate, pp. 187-208.
- Comité 4 en 5 mei (2011). *Beleid 1987-2010*. Website geraadpleegd, april 2011: <http://www.4en5mei.nl>.
- Dekker, H., Malova, D., & Hoogendoorn, S. (2003). Nationalism and its explanations. *Political Psychology*, 24, 345-376.
- Durkheim, E. (1897/1966). *Suicide: a study in sociology*. New York: Free Press. [Le Suicide. Étude de sociologie. Paris: Alcan].
- Eisinga, R. & Scheepers, P. (primary investigators) (2000). *Sociaal culturele ontwikkelingen in Nederland 1979-2000, SOCON'79-'00*. Nijmegen: Maatschappijwetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Eisinga, R., De Graaf, N.D., Need, A. & Scheepers, P. (2005). *Sociaal culturele ontwikkelingen in Nederland 2005, SOCON'05*. Nijmegen: Maatschappijwetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Flap, H. (1999). Creation and returns to social capital, a new approach. *La Revue Tocqueville*, 20, 5-26.
- Gesthuizen, M. (2006). How socially committed are the Dutch low-educated? Historical trends, life-course changes, and two explanations for educational differences. *European Sociological Review*, 22, 91-105.
- Gesthuizen, M., Van der Meer, T. & Scheepers, P. (2008). Education and dimensions of social capital: do educational effects differ due to educational expansion and social security expenditure? *European Sociological Review*, 24, 617-632.
- Glass, J., Bengtson, V.L., & Dunham, C. (1986). Attitude similarity in three-generation families: socialization, status inheritance, or reciprocal influence? *American Sociological Review*, 51, 685-698.
- Hobsbawm, E.J. (1990). *Nations and Nationalism since 1780. Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jaspers, E., Lubbers, M. & De Vries, J. (2008). Parents, children and the distance between them: long term socialization effects in the Netherlands. *Journal of Comparative Family Studies*, 39, 39-58.
- Kosterman, R., & Feshbach, S. (1989). Toward a measure of patriotic and nationalistic attitudes. *Political Psychology*, 10, 257-274.
- Meer, T. van der (2009). *States of freely associating citizens: Comparative studies into the impact of state institutions on social, civic and political participation*. Nijmegen: ICS-dissertation, Radboud University Nijmegen.
- Meuleman, R., Bekhuis, H., Lubbers, M., & Scheepers, P. (2011). *Own culture First? Nationalism and the preference for national cultural goods*. Manuscript submitted for publication.

- Nederlands Dagblad (2011). Dossier: Willem Alexander & Máxima – Verloving. Website geraadpleegd, maart 2011: <http://www.nd.nl/binnenland/koninklijk-huis/willem-alexander-maxima>.
- Parsons, T., & Bales, R. (1956). *Family socialization and interaction process*. Londen: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Schafer, J.L. (1997). *Analysis of incomplete multivariate data*. Londen: Chapman & Hall.
- Turner, C. (2006). Nation and commemoration. In: G. Delanty & K. Kumar (eds.), *The SAGE handbook of nations and nationalism* (pp. 205-213). London: Sage Publications.
- Ultee, W.C., Arts, W.A. & Flap, H.D. (2003). *Sociologie. Vragen, uitspraken en bevindingen*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Verhue, D., & Koenen, B. (2010). *Nationaal vrijheidsonderzoek 2010 draagvlak-onderzoek*. [Onderzoeksrapport in opdracht van het Comité 4 en 5 mei]. Amsterdam: Veldkamp.
- Verkuyten, M. (2010). *Identiteit en diversiteit: de tegenstelling voorbij*. Amsterdam: Amsterdam University Press.